Conference on Social Sciences and Humanities Research (CSSHR)
volume. 3 № 8
CSSHR
EYIB
EDUCATIONAL YIELD INSIGHTS & BREAKTHROUGHS
ISSN: 3060-4648

“YASHIL” INVESTITSIYALAR VA AXBOROT SHAFFOFLIGI – SUG‘URTA KOMPANIYALARINING INVESTITSION JOZIBADORLIGINI OSHIRISH OMILI

Qilichev Sanjarbek Javlonbek o‘g‘li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil tadqiqotchisi
E-mail: sanjarbekqilichev19@gmail.com
ORCID: 0009-0000-6085-1462

Annotatsiya. Tezisda sug‘urta kompaniyalari investitsiya portfelining belgilangan qismini ESG mezonlariga javob beruvchi loyihalarga yo‘naltirish hamda investitsiya faoliyati to‘g‘risidagi ma’lumotlarni yagona raqamli platforma orqali ochib borish mexanizmlari asoslangan. Ularning sug‘urtachilar daromadliligi, risklari va investorlar uchun jozibadorligiga ta’siri baholangan.

Kalit so‘zlar: sug‘urta kompaniyasi, investitsion jozibadorlik, ESG, yashil obligatsiyalar, yashil portfel, shaffoflik, axborotni ochib berish, raqamli monitoring.

Xalqaro investorlar kompaniyalarni baholashda moliyaviy ko‘rsatkichlar bilan birga ekologik, ijtimoiy va korporativ boshqaruv (ESG) mezonlariga hamda axborot shaffofligiga tobora ko‘proq e’tibor qaratmoqda. Uzoq muddatli mablag‘larga ega sug‘urta kompaniyalari uchun bu ikki omil investitsion jozibadorlikning muhim shartiga aylanmoqda. O‘zbekistonda 2019–2030-yillarga mo‘ljallangan “yashil” iqtisodiyotga o‘tish strategiyasi qabul qilingan [1], sug‘urta bozorini rivojlantirish bo‘yicha 2024-yildagi qarorda esa yashil sug‘urta mahsulotlarini rivojlantirish, sug‘urtachilar reytingini e’lon qilish va shartnomalarni yagona avtomatlashtirilgan tizimda ro‘yxatdan o‘tkazish nazarda tutilgan [2]. 2023-yilda mamlakat milliy valyutadagi ilk suveren yashil obligatsiyalarini 4,25 trln so‘m hajmida London fond birjasida joylashtirdi.

Shunga qaramay, sug‘urtachilarning investitsiya siyosatida ESG mezonlari hali shakllanmagan. 2025-yilda 9,55 trln so‘mlik investitsiyalarning 63,2 foizi bank depozitlarida, 17,4 foizi ko‘chmas mulkda, atigi 14,6 foizi qimmatli qog‘ozlarda joylashgan [3]. Portfelda yashil instrumentlar ulushi alohida hisobga olinmaydi va e’lon qilinmaydi. Mahalliy tadqiqotchilar yashil va ijtimoiy obligatsiyalardan foydalanishni [4], yashil sug‘urtani esa bozorning istiqbolli yo‘nalishi sifatida [5] ko‘rsatgan bo‘lsa-da, ularni sug‘urtachi portfelida tashkil etish mexanizmi ishlab chiqilmagan. Ikkinchi muammo – shaffoflik: kompaniyalar kesimida portfel tarkibi, investitsiya daromadliligi, risklar va kapital yetarliligi bo‘yicha ma’lumotlar yagona formatda ochib berilmaydi.

Muallif bu muammolarni hal etish uchun ikki o‘zaro bog‘liq mexanizmni taklif etadi. **Birinchisi – “yashil investitsiyalar” portfeli.** Sug‘urtachi investitsiyalarining belgilangan qismi (o‘rta muddatda kamida 5, uzoq muddatda 10 foizi) alohida hisobga olinadigan yashil portfelga yo‘naltiriladi. Unga Yashil obligatsiyalar tamoyillariga [6] mos suveren va korporativ yashil obligatsiyalar, banklarning yashil depozitlari hamda integral ESG bali yetarli bo‘lgan emitentlarning qimmatli qog‘ozlari kiritiladi:

$$ESG_i = 0{,}4 \cdot E_i + 0{,}3 \cdot S_i + 0{,}3 \cdot G_i \geq 60 \quad (1)$$

bunda E_i, S_i, G_i – emitentning ekologik, ijtimoiy va korporativ boshqaruv mezonlari bo‘yicha 100 ballik baholari. Yashil portfelga umumiy risk-limitlar (bitta emitentga portfelning 10 foizidan oshmaslik, kredit sifati talablari) to‘liq tatbiq etiladi, uning natijalari esa har yili ta’sir hisoboti orqali e’lon qilinadi.

Vakil sug‘urtachi misolidagi hisob-kitoblar shuni ko‘rsatdiki, investitsiya limitlari tizimi doirasida portfelning 10 foizini yashil obligatsiyalarga yo‘naltirish kutiladigan daromadlilikni pasaytirmaydi (17,80% dan 17,89% ga oshadi), portfel konsentratsiyasi indeksini 2912 dan 2684 ga kamaytiradi va portfel muddatini 1,12 yildan 1,27 yilga uzaytiradi (1-jadval). Bozor miqyosida 5–10 foizlik ulush 0,48–0,96 trln so‘m yashil investitsiyani anglatadi. Bu 2023-yilgi suveren yashil obligatsiyalar hajmining 11–22 foiziga teng.

1-jadval. Yashil portfel ulushining vakil sug‘urtachi portfeliga ta’siri

Ko‘rsatkich	0%	5%	10%
Kutiladigan daromadlilik, %	17,80	17,85	17,89
Konsentratsiya indeksi (HHI)	2912	2766	2684
Portfel muddati (durasiya), yil	1,12	1,20	1,27
Stress-ssenariydagi yo‘qotish, %	8,54	8,61	8,67
Bozor bo‘yicha salohiyat, trln so‘m	–	0,48	0,96

Manba: muallif hisob-kitoblari (shartli vakil sug‘urtachi; bozor salohiyati 2025-yilgi investitsiyalar hajmi asosida).

Ikkinchisi – raqamli investitsion monitoring platformasi. Sug‘urtachilarning moliyaviy hisobotlari, investitsiya portfeli tarkibi, investitsiya daromadliligi, risklar darajasi, kapital yetarliligi va yashil portfel ko‘rsatkichlari yagona platformada avtomatik shakllantiriladi. Ma’lumot manbalari sifatida sug‘urtachilarning hisobot tizimlari, yagona avtomatlashtirilgan sug‘urta tizimi, depozitariy va banklardan foydalaniladi. Ma’lumotlar investorlar va jamoatchilik uchun ochiq dashboard, investorlar portali va nazorat organi uchun erta ogohlantirish tizimi orqali ochib beriladi. Muallif bahosiga ko‘ra, 20 ta ko‘rsatkichdan iborat ochib berish indeksi hozir 20 foizni tashkil etadi va platforma uni ikki bosqichda 70 hamda 100 foizgacha oshirishi mumkin.

Axborotni ochib berish axborot nomutanosibligini kamaytirib, kapital qiymatini pasaytiradi [7]. Gordon modeli bo‘yicha investor talab qiladigan daromadning 1 foiz punktga kamayishi (22% dan 21% ga, dividendlar o‘sishi 10% bo‘lganda) sug‘urta kompaniyasi qiymatini taxminan 9,1 foizga oshiradi. Shunday qilib, yashil portfel investorlarga barqaror va uzoq muddatli aktivlarni taklif qiladi, platforma esa bu afzalliklarni ko‘rinadigan va tekshiriladigan qiladi. Bu xulosa muallifning investitsion faoliyat samaradorligini oshirish bo‘yicha avvalgi tadqiqotiga [8] mos keladi.

Xulosa qilib aytganda, yashil investitsiyalar va axborot shaffofligi sug‘urta kompaniyalarining investitsion jozibadorligini daromadlilikni pasaytirmagan holda oshiradi. Buning uchun quyidagilar maqsadga muvofiq: sug‘urtachilarning investitsiya deklaratsiyasida yashil portfel ulushi (5–10%), ESG muvofiqlik mezonlari va yillik ta’sir hisobotini belgilash; yashil obligatsiyalar va yashil depozitlarni sug‘urta zaxiralarini qoplovchi aktivlar sifatida tan olish va ularga soliq imtiyozlarini berish masalasini ko‘rib chiqish; Istiqbolli loyihalar milliy agentligi huzurida raqamli investitsion monitoring platformasini yaratib, 20 ta ko‘rsatkichni ochib berishni bosqichma-bosqich majburiy qilish. Ushbu chora-tadbirlar sug‘urta kompaniyalarining xalqaro investorlar uchun ochiqligi va barqaror investitsiya imkoniyatlarini kengaytiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-oktabrdagi “2019–2030-yillar davrida O‘zbekiston Respublikasining “yashil” iqtisodiyotga o‘tish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PQ-4477-son Qarori.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 1-martdagi “Sug‘urta xizmatlari bozorini yanada rivojlantirish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-108-son Qarori.

3. Shakirova Sh.I. O‘zbekiston Respublikasida sug‘urta kompaniyalarining institutsional investorlar sifatidagi faoliyatini rivojlantirish va faolligini oshirish mexanizmlari // Moliya va bank ishi jurnali (maxsus son). – 2026. – B. 87–90.

4. Abdullayev E.A. Sug‘urta kompaniyalari investitsion faoliyatini tartibga solishda moliyaviy mexanizmlarning roli: nazariya va O‘zbekiston amaliyoti // O‘zbekiston sug‘urta bozori. – 2025. – T. 2. – №5. – B. 4–7.

5. Mavrulova N.A. O‘zbekistonda sug‘urta xizmatlari bozorini yanada rivojlantirish strategiyasi // O‘zbekiston sug‘urta bozori. – 2025. – T. 2. – №4. – B. 20–23.

6. International Capital Market Association. Green Bond Principles: Voluntary Process Guidelines for Issuing Green Bonds. – Paris: ICMA, 2021.

7. Diamond D.W., Verrecchia R.E. Disclosure, Liquidity, and the Cost of Capital // The Journal of Finance. – 1991. – Vol. 46. – №4. – P. 1325–1359.

Foydalanilgan veb-saytlar ro‘yxati:

– www.undp.org – Uzbekistan Issues First Ever Green Sovereign Eurobonds Worth 4.25 Trillion UZS on the London Stock Exchange (2023-yil 9-oktabr).

– www.napp.uz – O‘zbekiston Respublikasi Istiqbolli loyihalar milliy agentligi (sug‘urta bozori ochiq ma’lumotlari).